

ספר מלמד להועיל

כולל שאלות ותשובות על ג' חלקי ש"ע

מאת

מוהר"ר דוד צבי האפפמאנן זצ"ל

ראש ומנהל של בית המדרש לרבנים בברלין

מחברת הראשונה

שרית על א"ח.

הוצאת ורפוס. חרמון פרנקפורט ענ"מ

ת ר פ ו

הוצאה ב'

בהוצאת בית מסחר ספרים

א. ל. פרנקל

ניריווק

תשי"ד

דברים אחדים מאת המוציא לאור.

מרגלא היה כפומא של אבי טורי וצ"ל: *nulla dies sine linea* אל יעבור עליך יום כלי חידוש ככתב. וכדרכו כחיים היה אומר ועושה. ארבעה קונטרסים של רברי תורה נעברו על ידו כמשך חייו. אך כתוך הכתבים שנשארו אחרי מותו נמצאו רק שלשה ואחד אבר. בקונטרסים הללו היה רגיל לכתוב מדי יום ביומו חידושי תורה שנחתרשו על ידו, פלפולים ופירושים על סוגיות הנמרא בחלקי הלכה ואגדה. מקום חשוב כיהודר הפסו כמה וכמה חשובות המוכאות לפניו מאת תלמידיו רבני אשכנז ושאר מכיריו ומיורעיו מקרוב ומרחוק וירוע למקורביו כי היה ברעתו בימי זקנותו להוציאם לאור הרפוס. אך בענותותו הגדולה היה אומר שזקוק הוא לזמן של שלוש שנים לכל הפחות בכרי לעיין בהם ולחזור עליהם לחקנם ולשכללם כרי שיהיו כלם רברי חפץ ואמת. אולם כאשר היה טרוד בעבורת שאר חבוריו וספריו היה רוחה את הרבר משנה לשנה והמלאכה נעצרת. וכאשר בא יום היגון אשר בו שקעה שמשו ונשמחו הטהורה עלתה לישיבה של מעלה נשאר אוצר הטוב הזה לנו, ולי הצעיר בנו הגדול נמסרה החסרה הטובה אשר השאיר לנו בכית ננויה. אבל מפני קושי העבודה ומיעוט כוחי קלני מראשי וקלני מזרועי נשאחי עיני אל ההורים והמורים אשר היו ראויים זהגונים לעסוק בעבודה גדולה כזאת וינעתי ומצאתי את מוהר"ר אברהם אליהו קפלן, ממלא מקום אבי כמלאכת הקורש בכית המררש לרבנים והוא הואיל לעמוד על הפרצה ובעינו החרה ראה וכתן מלאכת הקורש והנה טובה מאד ואין צורך להוסיף ולגרוע, אך במקומות אחרות היתה מנמתו לצרף קצת הערות. אכן כמעט החל כמלאכתו וגם הוא הטהור והקרוש איש גדול ומופלג בתוראה נאסף פחאום והלך לעולמו כרמי חייו ומנחתו ככור. ועתה כאשר ראיתי שכל בני הרור היו צמאים להוראה ונחוץ הרבר מאד עלתה כלבי לכתור מכל הקונטרסים שאלות וחשובות כלבר הנצרכות להלכה ולמעשה ולסדר אותן על סדר סימני הש"ע. והנני מציע כזה לפני הקוראים המחברת הראשונה כוללת שרית על האי"ח ואין לי עוד להאריך ולהעלות כשירות ותשכחות שבת הספר הנכבר הזה. לכו חזו מפעלות אבי אהובי וצ"ל זכותו וזכות תורתו יגן עלי ועל זרעי עד עולם.

ק"ק ברעסלויא כחדש אלול שנת תרפ"ה לפ"ק.

הקטן משה יהודה האפסמאנן.

כזה אני נותן תורה לאיש תחורני שריב החבר ר' צבי הירש יאניאק נ"י אשר היה לי לעור להעתיק השאלות וחשובות מן הכתב יד ולסדר הדברים על סדר סימני הש"ע.

המריל.

מפתח

סימן

צד

1 הקדמה

הלכות ברכות

3 א' ברמב"ם ה' תפלה פ"ו ה"י בענין נוסח ברכת התורה

הלכות תפלה

3 ב' אם מותר להתפלל בקדיש עם ח'

4 ג' פריסת שמע לאחר שהתפללו בלא מנין

5 ד' צירוף קטן וחומש בידו למנין

5 ה' תפלת ערבית אם רוב הצבור כבר התפללו

5 ו' ח"ק אחר תפלת מנחה בלחש

6 ז' חולה שמתפשטין ממנו מים תמיד איך יש לנהוג בק"ש ותפלה

הלכות קריאת התורה והמפטיר

6 ח' איזה קטן קורין למפטיר

6 ט' אם טעה וקרא למפטיר רק ב' פסוקים

8 י' אי כהן יכול למחול שלא לקרותו ראשון

8 י"א בעל קורא שאירע לו אבל אי רשאי לקרות בצבור

8 י"ב ש"ע בלחש - כהן לקרוא ראשון - בטול נשיאת כפים

10 י"ג במקום שנהגו להתפלל בקיץ מעריב בזמנו אי רשאי לבטל המנהג לצורך

10 י"ד אי רשאי לקרות הפטרה במנחה לפני הנערים (קינדער גאטטעזדיענוט)

הלכות ביהכ"נ

11 ט"ו עשון טאבאק בביהכ"נ

11 ט"ז ארגעל בביהכ"נ

13 " כלי שיר מגריפה שהיה בבית המקדש

14 " הארגעל בק"ק פראג

15 " איסור הארגעל משום חוקותיהם

צד	סימן
18	טיז איסור הארגעל משום חקות האפיקורסים
19	י"ז ענין מכירת ביהכ"נ
20	י"ח לעשות מארון הקדש ארגו של ספרים
23	י"ט אי מותר ליקח פרכת לחופת חתנים
24	כ' לוטהערישע קירכע אי מותרת לביהכ"נ
25	כ"א אי מותר להדליק גאזליכט לגר תמיד
26	כ"ב להדליק יאה"צ בנר גסט
26	כ"ג זכירת שם הנפטר (בלימוד) ע"ש אמו
26	כ"ד ברכת המוציא אם כל אחד מברך
27	כ"ה ברכה אחרונה על קאפפעע
27	כ"ו בענין שיעור טלית
27	כ"ז אי מכסין תפילין של יד בתיק
28	כ"ח גפל ר"ל ס"ת על הארץ
28	כ"ט לצרף למנין מי שמחלל שבת בפרהסי
29	ל' ענין יציאת כוכבים עלות השחר וכו'
	ל"א כהן שלומד מעדיצין ומטמא עצמו בלימוד חכמת הניתוח אם
40	לאסור לקרותו לתורה
41	ל"ב חולה שיש בו סכנה אי מברך ויקדש על איסור
	הלכות שבת
41	ל"ג שלחני (באנקיער) לענין אמירה לנכרי במלאכה שלו
42	ל"ד ע"ד התעסקות יראים עם מחללי שבת
46	ל"ה על דבר היתר לפתוח Bureau בש"ק
49	ל"ו געזעללאפטסטפערטאג
49	ל"ז נוסע גוי בעד מסחר בשבת
51	ל"ח אחד רוצה למכור עסקו לאחר שהוא מחלל שבת
51	ל"ט מכירת שדות ובהמות לענין שבת
52	מ' לענין שכר שבת בסרסרות
	מ"א מהו ליסע במסלול ברזל קודם השבת לצורך מצוה אם מסופק אם יניחו
53	אותו לירד מהעגלה בש"ק
54	מ"ב אי צריך למנוע מצבא משום חלול שבת
56	מ"ג עוד בענין הג"ל
	מיד במקום שמחממין תבשילין ע"י גוי בעד חולים שאב"ס אי מותר להעמיד
58	מים ע"י גוי קודם הסקה על הכירה להדיח בהן את הכלים
61	מ"ה למלאות טערמאזפלאשע בשבת
61	מ"ו אשה ששכחה להדליק נרות בשבת
61	מ"ז אם מותר להדליק עלעקטריש ליכט לגר שבת
62	מ"ח אמירת לכו נרננה ולכה דודי בייט שחל בשבת או בע"ש
62	מ"ט עלעקטרישע גליהלאמפע בשבת

63	סימן
63	נ' מגדל שיש בו עלעקטריש ליכט לפותחו בשבת
64	נ"א אי רשאי לקרות הפטרה במנחה לפני הנערים (קינדער גאטטעוודיענוט)
64	נ"ב הזכרת נשמות בשנה ראשונה בשנת העבור
65	נ"ג עסק טורנען אי שרי בש"ק וגם מיני שחוק
67	נ"ד אי מותר לישבע בערכאות בשבתות וי"ט
67	נ"ה ליסע בשבת בשביל חולה דחקיף ליה עלמא
68	נ"ו ע"ד לפני עור ומסייע ידי עוברי עבירה לענין שבת
71	נ"ז אי רשאי למסור ריב לעורך דין מחלל שבת
72	נ"ח טלטול קטן אי צריך למחות
80	נ"ט אם מותר ליתן דבר קר אל כלי שני בשבת
81	ס' כבוי נר גאז ע"י נכרי בשבת
	ס"א אי יש להתיר לעזר גדול לכתוב בשבת מפני שאמו אמרה שתאבד
84	עצמה לדעת אם לא יכתוב
84	ס"ב בענין מילה בשבת וביה"כ
85	ס"ג להשתמש בכלי שטיממגאבעל בשבת
85	ס"ד אי יש היתר לשאת למעלה מעשרה טפחים
87	ס"ה בענין זרעים מבטלים הדירה
90	ס"ו עוד בעניני עירובין
91	ס"ז עוד בעניני עירובין
91	ס"ח היתר טלטול ע"י נהר הנקרש
93	ס"ט הדר יחידי בחצר ביהכ"נ לענין עירוב
93	ע' אם מותר ליקח אילן המחובר ללחי של צורת הפתח
94	ע"א ישראל הדר עם נכרי וישראלים מחללי שבת
95	ע"ב עוד בענין הנ"ל

הלכות פסח

	ע"ג אי שרי ליקח שפיריטוס מחנות בפסח בעת אשר עפ"י דתי המדינה
101	אסור לעשות שפיריטוס רק מתפוחי אדמה
101	ע"ד האיך הדין אם הוא דענאטוריערטער שפיריטוס
101	ע"ה דגים יבשים מעושנים בפסח
101	ע"ו עוד בענין הנ"ל
102	ע"ז לענין קאמפעע-ערוזאטן שמעורב עם ציכאריע שיש בו מעט חלב
102	ע"ח לענין מלח ששמו במדוכה של חמץ
102	ע"ט לענין זאכארין טאבלעטטען אי מותר להשהותן בפסח
102	פ' לענין שהיית חמאה בפסח שיש בה חשש שנמלה עליה פירורי חמץ
102	פ"א לענין כרכשות שנחתכו בסכין חמץ
103	פ"ב לענין פעזטער שפיריטוס
103	פ"ג חלב של נכרים בפסח לחולה שאין בו סכנה

נד	סימן
103	פ"ד היתר קטניות בפסח
104	פ"ה אי יש היתר לאכול חמאה בפסח ע"י ששורין אותה במים קודם הפסח
105	פ"ו כלי שנאסר מחמת תערובת משהו חמץ אי מותר לשנה הבאה
105	פ"ז שמן שומשמן בפסח
106	פ"ח אי אוכלין הפרי שקורין עדרגוס בפסח
107	פ"ט קאפעציע-רואטץ בפסח
108	צ' עוד בענין הני"ל
111	צ"א אקטיענגעזעלשאפט בפסח
112	צ"ב שכח למכור חמצו ומכרו אחר חצות
112	צ"ג שן תותבת בפסח
112	צ"ד לענין כלי ברזל המצופים בפנים שקורין עמאיליערט
112	צ"ה אם מותר לערות שומן לאחר הפסח מכלי ראשון של פסח לכלי חמץ
113	צ"ו לענין הגעלה בשאר משקין חוץ ממים
113	צ"ז בענין שמן זית לפסח
113	צ"ח אודו בפסח לחולה שאב"ס
114	צ"ט אפיית מצות בחדר שהתנווד בו ער תמיד באש
114	ק' אם יש לצרף מצה שמורה משעת קצירה עם שאינה שמורה לחלה
114	ק"א פפעפער בפסח
114	ק"ב חליטה ברותחין לשמור מחמוץ
115	ק"ג בישול פולים בפסח
115	ק"ד צוקקער בפסח
115	ק"ה קאפפעע בפסח
115	ק"ו לענין ציגארעטען בפסח
115	ק"ז עוד בענין צוקקער בפסח
116	ק"ח מהו לאכול בליל ראשון של שבועות קודם צאת הכוכבים
116	ק"ט סדר הנהגה בפסח למי שהוא מסופק אם נחשב כבן א"י או כבן חר"ל
117	ק"י עוד בענין הני"ל
118	ק"יא תשעה באב שחל להיות בשבת אי יש איסור ללמוד ערב שבת אחר חצות
119	ק"יב עישון טאבאק בתשעה באב
119	ק"יג פסקי דינים לדייני קהל עדת ישראל
121	ק"יד מי שמת ביום א' דר"ח אדר שני מתי יהי יא"צ שלו
122	ק"טו חנוך הבית אי מיקרי סעודת מצוה
122	ק"טז לענין תיקון ותענית ז' אדר בשנת העבור

הלכות ר"ה ויוה"כ

ק"יז מי שנהג להתענות ביום א' דסליחות אם שרי להתיר הנדר קודם יום
122 א' דסליחות

	סימן
124	קייח אמירת סליחות דשלוש עשרה מדות אם חל יה"כ ביום ב'
124	קייט לזון ע"י קליסטיר ביה"כ

הלכות לולב

125	ק"כ להקנות לולב לקטן בראשון של חג

הלכות חנוכה

127	קכ"א אי צריך שידלקו נרות ביהכ"ג דחנוכה שיעור
129	קכ"ב במוצאי שבת חנוכה אינו יקדים הבדלה או נר חנוכה

הקדמה

הנה רבים וכן שלמים מתרעמים ואומרים: ספרים רבים נעשים בכל יום ער אין קץ. ואף שבארץ אשכנז כמעט ככה מאור התורה והספרים אשר נתחברו בימינו ברבר הלכה בארץ הזאת מעטים המה ונער יכתבם, מימי הלא בארצות רוסלאנר אונגארן וגאליציען כמעט בכל יום ויום ספר יוצא לאור עולם, פעם מחרש חירושים בש"ס ומפרשים, פעם פוסק הלכות ברניים ופסקים ופעם משיב חשובות לשואלי שאלות. והנה בענין ספרים, איזה מהן ראויין לצאת לאור עולם יש בין חכמי ישראל רעות טרעות שונות. יש מהן אומרים, שכל הפלפולים הן כפירוש הש"ס והראשונים והן בשאלות וחשובות לריק הן ולבהלה, וטוב היה להן שלא נבראו משנבראו, כי לא יוציאו לעולם האמת לאורה, ורק למראה הן נראין כאמת ואחוזין הן את העינים, ומה שכנוי על הפלפול על יסוד רעות הוא בנוי, ואין ראוי לסמוך עליו לא לאיסור ולא להיתר, ובאשר שהפוסקים האחרונים ראו כל זה בעין שכלם לא רצו לסמוך על סברתם להקל, רק להחמיר, ועל ירי זה ננכבו חומרות רבות, אך להקל אין כח בידי האחרונים, עד שנאמר עליהם מפי מתלוצצים: חכמים המה להרע ולהטיב לא ירעו. אשר על כן רבים מהחכמים רק ררך הבקורת ישר בעיניהם, ויפה להם רבר בקורת אחר יותר ממאה גמלי פלפולים. אמנם גם זה הנסיון מעיר שהאנשים אשר השליכו אחרי גוזם הלימוד בעיון בררך אשר דרכו בו נאוני כתרתי ה"ה הנוב"י, רע"א, והח"ס וכיוצא באלו, הנה האנשים ההם אשר רק בקורת אותה נפשם, מהן בקרו ופקרו וחתרו אחר החירים להחיר איסורים, ומהם שכחו חלמורם אחרי אשר העלו איזה נגריים בררך הבקורת, וזה וזה לא עלתה בידם, ורק מעטים המה אשר מצאה ידם ללכת ררך קדימה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, אחרי אשר נסתככו בסכך בקרני הבקור. אשר על כן אמרתי לנפשי אחוז כזה וגם מזה אל תנח ירך: אני לא נמנעתי לרדת אל אנוח חרשיש ההולכות ררך ים הבקורת, אני קרתי ושתיחי ממימי הרעת, פירשתי סדר נויקין עפ"י השכל והמרע, חברתי כמה חבורים על ררך הבקור, עמלתי בכל כחי לפרש התורה עפ"י פשוטה בהסכם עם קבלת חי"ל, ובכל זאת ררך הלימוד של רבותי הקרושים לא עובתי, חרשתי חרושים בררך פלפול, חקתי באהבה עזה בני הנעורים אשר לי (הם החרושים שאמרתי בררך פלפול בימי נעורי, אשר רק מעטים המה בכתובים אחי, כי לא כתבתי אז על הספר ברזי חרושי תורה, רק באקראי אם אירע לי שנצרכתי לדרוש ררשה או לכתוב חרושים לאומרים בפני גדול), ומאן אשר מ"ר הנאון רבינו עזריאל הילדעסהיימער וצ"ל חש כחו לעמוד על משמרתו וצוני לעמוד כמקומו ולררוש בשכת שוכה ושכת הגדול והוא בענותנותו עמר גם הוא בכיהכ"נ בשעת ררשתי ונענע לי בראשו, אורתי כנבר חלצי לברר בפלפול כמה רברים כסוגיא אשר למרתה, גם עלה בירי כפעם כפעם לקשור עם פלפולי איזה רברי בקורת, ואמרתי בלבי כמו שאמרו רבותינו קב"ה חרי בפלפולי

ראורייתא, ורגלו עלי אהבה אל תקרי ורגלו אלא ורלוגו, ואף שמרלנין כמה פעמים על גבי חוקי ההניין ואומרים רבר שלא עפ"י האמת, אין זה חסרון, כי לחרוד התלמידים נצרך כעת יותר מימים הראשונים לרבירים חריפים המחררים את השכל, כי התורה משתכחת, יום יום הולכת ודלה, מונחת בקרן זווית, אין רורש ואין מבקש, ובפרט בארץ אשכנז, אשר גם הקהלות הגדולות בילדי נכרים ישפיקו, אם הרב הוא מטיף רבנים ויטיף בלשון למורים לעם, אף שהוא עם הארץ ראורייתא, יאמרו לו קצין תהיה לנו, ועושר וכבוד יהיו מנת חלקו, ותלמידי חכמים המעטים העמלים בתורה, וע"י זה אינם יכולים לחרוץ לשונם לרבר צחות ולהטיף לעם הזה, אלו התלמידי חכמים יושבים בקהלות קטנות בעניות ושפלות וכפופים לרבנים אשר לא יגיעו אל קרסולם, ורק התורה אור להם, היא שמחת נפשם, היא שעשועם בענים ומרורים. ועתה למה לא תהי' תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם? ואם המטיף יטיף רבנים של הבל, אם רק לשמע און ינעמו, אוי חשוואות חן חן ירבו לו, וכי בשביל שאני זכר הפסרתה" יאמר הרורש חריפות. למה תגרע ררשה של חריפות, שאם לא תהיה כולה על דרך האמת צאי צאי יאמרו לה, ולמה לא תהי' לנו רשות לרבר רברי חריפות הנעימים לשמע און והמשמחים את הלב? — את כל אלה העליתי על לבי ואמרתיו אכתוב לזכרון בפנקס, הן רברי בקורת, הן שאלות ותשובות להלכה, והן רברי פלפול בחריפות, בערבוביא, (והעתקתי כמה תשובות מן הגאונים אשר ברור שקרמני אשר אחי בכתובים) למען יהיה פנקסי זה רבר השה לכל נפש, וקראתי שם פנקס זה **מלמד דהועיל** כי תקותי חוקה להועיל בזה לבני ותלמידי להרגילם בכל דרכי הלמוד פעם בזה ופעם בזה כפי צרכי הזמן והענין. והתחלתי לכתוב חידושים בפנקס זה ביום ב' דר"ח כסלו תרנ"ב לפ"ק, יום אשר ניתן לי פנקס זה כמתנה מאת בני הבכור שיחי'. ואמרתיו, אולי זה הוא רמז מן השמים שאתחיל לכתוב חרושי תורה שלי, אחרי אשר כבר נתייתי בן מ"ח שנה, ואם בני ויוצאי חלצי ילמדו בספר הזה רי לי זאת ר"י, כי שאר חבורי רובא ררובא בלשון אשכנז הם כחובים, ומי יודע אם לא יאברו וישתכחו בקרב שנים, אך ספר בלשוננו הקרושה משתמר, ויהי' לי לזכרון לדור אחרון. והשם ברחמיו ובחסדיו יחיני ויוכני להעתיק גם שאר חבורי ללשון הקורש ובפרט חבורי אשר הם עריין בכתובים דהיינו ררושים שלי על התורה ומבוא המשנה שלי אשר התחלתי להעתיק וקראתיו בשם **שער המשנה**. ואז אוכל ובחי תורה על המונמר ברנה ור' יוכני לעלות לציון ברנה אמן ב"ר.